

Kulturaren
Euskal Behatokia
Observatorio Vasco
de la Cultura

2024

Laburpen
exekutiboa

Kultura eta zahartze aktiboa

EUSKO JAURLARITZA
GOBIERNO VASCO

KULTURA ETA HIZKUNTZA
POLITIKA SAILA
DEPARTAMENTO DE CULTURA
Y POLÍTICA LINGÜÍSTICA

Laburpen exekutiboa

Biztanleak zahartzea baztertu ezin den fenomeno da egungo egoera soziodemografikoaren edozein azterketatan, eta are gehiago, etorkizunari begira. Eragina du gizarte-egituraren funtsezko alderdietan, eta gaur egungo erronka handienetakoa da horrenbestez.

Bizi-itxaropena handitu egin da, eta bizi-luzetasunaz ari garenean birpentsatu egin behar ditugu eredu sozial, politiko eta ekonomikoak, gero eta handiagoa den errealitate horrekin bat etorritik mendebaldeko munduan; hartara, adinekoak egoki biziko dira gizartean eta ekarpena egin ahal izango diote hari, xede batekin eta ahalik eta duintasun handienarekin.

Euskadin, jaiotza-tasen beheranzko joerak ez du atzera egiten, bizi-itxaropena Europako altuenetakoa da, eta emakumeek seme-alabak izateko batez besteko adina ere Europako batez bestekoaren gainetik dago. Oro har, Europar Batasunean balantze demografiko okerrean duten herrialdeen artean gaude. Eustatek adierazten duenez EAEn, 65 urteko eta hortik gorako biztanleak 520.079 lagun ziren (% 23,7) 2023ren hasieran, eta horietan emakumeak ziren nagusi (% 57,1), EB osoan gertatzen den bezala. Biztanle-talde hori 163.200 pertsonatan igo daiteke, eta bere pisua % 29,3ra iritsiko litzateke 2036an, 2021ean baino 6 puntu gehiago. Hazkunde erlatibo handienak 85 urteko eta hortik gorako biztanleriaren artean gertatuko lirateke, 2036an 126.700 pertsona izango bailirateke, 2021ean baino 37.200 gehiago, hau da, guztizko biztanleriaren % 5,6.

Biztanleen zahartze-prozesu horrek zuzenean eragiten die lan-merkatuari eta enpleguari, laguntza-, osasun- eta hezkuntza-sistemei, eta horrek kolokan jartzen du egungo ongizate-eredua. Hori dela eta, erronka demografikoari erantzun sistemikoa eman behar zaio urgentziaz, zahartze oso-bete eta osasungarriko estrategiak sustatuz.

Esparru honetan, azterlan honek gogoeta eskaini nahi du errealitate horri buruz, eta kulturak zahartze aktiboari zer ekarpen egin diezaiokeen azpimarratu. Maila globalean bultzatutako estrategietan esplizituki jasoa ez badago ere, onura kognitiboak, emozionalak, adierazkorrak eta sozialak sortzeko berez duen gaitasunak lagun dezake zahartze aktiboko politikak nabarmen aberasten, eta, hala, adinekoen bizi-baldintzak hobetzen.

Azterlana hiru atal handitan egituratzen da. Lehena testuingurua aztertzeraz bideratzen da, zahartzearen kontzeptua kokatuz. Datuak aurkezten dira, joerak azaltzen dira gizartean izango duen inpaktuaren neurriaz konturatzeko eta bizitza-etapa honen ezaugarri nagusiak atzematen dira. Horrela, 90eko hamarkadatik aurrera, Munduko Osasun Erakundeak tradizio europarreko eredu bat hartu zuen, hain zuzen ere zahartzea ongizatearekin lotutako modu positiboko bi kontzepturekin lotzen duena:

Zahartze osasuntsua, edo bizitzan zehar osasun fisiko eta mentala, independentzia eta bizi-kalitatea mantentzeko eta hobetzeko aukerak optimizatzeko etengabeko prozesua.

Zahartze aktiboa, aurrekoan oinarritua, osasun, parte-hartze eta segurtasuneko aukerak optimizatzen diren prozesu gisa ulertua, pertsonen bizi-kalitatea hobetu ahal izateko zahartzen diren heinean.

Jardueraren, osasunaren, independentziaren eta ondo zahartzeko aukeraren arteko erlazioa nabarmentzen du, osasunaren ikuspegi eta kontzeptu zabalarekin, ongizate biologiko, psikologiko eta sozialaren baldintza gisa. OMEk XXI. menderako proposatu duen zahartze osasuntsuaren kontzeptuaren ordeztu, kontzeptu orokorrago bat ezarri da, zahartze aktiboa. Kontzeptu horretan kontuan hartu dira, osasun-adierazleak ez ezik, alderdi psikologikoak, sozialak eta ekonomikoak ere, ikuspegi zabalago eta komunitariotik begiratuta, eta alderdi kulturalak eta genero-desberdintasunak ere aintzat hartuta. Hori da kulturari bizitzako etapa horretan eragiteko aukerak ematen dizkion esparrua.

OMEk bizi-etapa honen lau berezitasun aipatzen ditu, eta horien aurrean esku hartu behar da, erronka handia baitira. Alde batetik, etapa honetako berezkoak diren osasun-egoeren dibertsitatea nabarmendu behar da. Bizitzako beste edozein fasetan baino askoz zabalagoa da maila hori; izan ere, badira adin aurreratuko pertsonak gazte baten gaitasun fisiko eta mentalen antzekoak dituztenak, edo, guztiz kontrakoak, etapa horretako talde gazteenetan mugak dituztenak. Arazoa da aniztasun hori muturreko kasuetara murrizten saiatzea, egoera horien guztien artean egon daitezkeen mailak eta konplexutasuna baztertzen dituzten estrategiak bultzatuz.

Funtsezko beste kontu bat da pertsonen bizi-baldintzak parekideak ez direlako gertatzen dela gorabehera horien parte handi bat. Familiak, generoak edo jaiolekuak nabarmen baldintzatzen dute osasuna, eta ez hori bakarrik, desabantaila izan daitezkeen horiek metatu egiten dira bizitzan zehar. Horrek lotuta dakar zahartzaroan laguntza-premia handienak dituzten pertsonak izaten direla premia horiei aurre egiteko baliabide gutxien dituztenak ere.

Zahartzaroarekin lotutako aurreiritzietan eta leku komunetan errotua dago adinagatik dauden diskriminazioen zati bat, eta horrek ondorioak ditu eragiten dituzten estereotipoetan eta adinekoei dagokienez eragiten dituzten jarreretan. Kasu honetan, "edadismoaz" hitz egiten da, adina baita aurreiritzi horiek proiektatzen dituen, mendekotasunarekin, narriadurarekin edo kargarekin lotutako zahartzaroaren ideia sorraraziz.

Azkenik, aldaketak familien egituretan eta belaunaldien arteko harremanetan duen eragina ere aipatu behar da. Hala, gaur egun inoiz baino belaunaldi gehiago bizi dira aldi berean, familia-unitateak txikiagoak dira eta bakarrik bizi diren pertsonak ugartu egin dira.

Proiekzio demografikoek EAerako erakusten duten egoeraren ezaugarriek areagotu egiten dituzte gaur egungo zahartzearen ezaugarri batzuk, eta horrek funtsezko ondorioak ditu egungo egituren eta bizimoduan. Esanguratsuenen artean nabarmentzen dira gain-zahartzea, bizi-etapa horietako feminizazio urriagoa, hezkuntzaren eta diru-sarreraren maila handiagoa, egungo erretiro-adinetik haratago lanean aktibo egoteko joera bat, bai eta etxean bizi diren familien osieran izandako aldaketak, etxea partekatzea eta zaintzaren profesionalizazioa.

Txostenaren bigarren blokeak zahartzearen inguruko estrategia nagusiak laburbiltzen ditu. Gobernu-maila guztietan daude estrategiak eta planak, eta, horregatik, esparru horretako politika publikoen oinarriak ezartzeko erreferentzia nabarmenenak hautatu ditugu. Euskadik ere agenda bizia du erronka demografikoaren, zahartzearen eta zaintzen inguruan, bai Euskal Autonomia Erkidegoan, bai lurralde-edo toki-mailan.

Hirugarren blokea kulturaren zahartze aktiborako ekarpenean sakontzera bideratzen da. Hasteko, prozesu honetan kulturaren posizio estrategikoa kokatzen da, eta horrek dakarren aukera. Zahartzea, gaur egun ulertzen den bezala, paradigma positibo baten parte da, eta honako ideia honetan oinarritzen da: adinekoak eskubide osoko subjektuak dira, gaitasun kritikoa dute, eta hazkunde pertsonalerako aukerak dituen bizi-prozesu batean murgilduta daude. Hala, zahartze aktiboak osasunaren, independentziaren eta parte-hartzearen kontzeptuak lotzen ditu, eta adinekoen bizi-kalitatean eta ongizate fisiko eta mentalean duen eragina nabarmentzen du.

Garatzen ari diren estrategiek jarduera sustatu nahi dute gaitasun funtzionalari eusteko oinarri gisa, hori baita ongizatearen eragile nagusia, eta arreta berezia jartzen dute parte-hartzean, autonomia pertsonalean, komunitatean inplikatzeko, belaunaldien arteko praktiketan eta abarretan. Horiek alderdi nabarmenak dira kulturaren balioari, onurei eta inpaktu sozialei buruz hausnartzean. Kulturaren parte hartzea bide pribilegiatua izan daiteke etapa hori kontzientzia eta zentzu osoz igarotzeko, pertsonak intentsitatez bizi daitezen eta berentzat garrantzitsua dena egin dezaten bultzatuz.

Atal honetan, kulturaren ikuspegitik helduko diogu hausnarketari, eta geure buruari galdetuko diogu kultura nola posizionatzen den eta nola islatzen den zahartze aktiboaren jarraipenaren adierazleetan, adinekoen parte-hartze kulturalak zer aukera dakarzkion kultura-sektoreari, eta alderantziz, parte-hartze kulturalak zer onura dakarzkion zahartzaroaren bizipen oso eta gogobetegarriari, eta, azkenik, zer elementu hartu beharko liratekeen kontuan kultura-politikak optimizatzeko, hastear dugun erronka

demografikoa bete-betean onartuta eta bi ikuspuntu kontuan hartuz: programa kulturalen edukiak, eta politika kulturalak beren osotasunean hartuta.

Azkenik, zahartze aktiboko estrategietan kultura txertatzeko moduari buruzko azken gogoeta batekin amaitzen da txostena, bizitzaren azken ziklo honetan ongizatearen hobekuntzarekiko ekarpen positiboa azpimarratuz.

Adinekoekiko Euskal Estrategian planifikatu diren bost ardatzekin bat etorritik, parte-hartze kulturala beharrezko indargarria da horietako bakoitzean, eta lankidetzaz-esparru izan daitekeena ireki du kultura, osasuna eta gizarte-zerbitzuak hirukotean.

1. Lehenengo ardatzaren helburua da herritartasun aktiboa sustatzea, eskubideetan, parte-hartzean eta komunitate lagunkoietan oinarrituta. Praktika kultural aktiboek, bai kultura-elkarteetan parte hartuz, bai adierazpen-jarduerak eginez, indartu egiten dituzte bizitza osoa lortzera bideratutako proiektuak. Jardueretan parte hartzeaz gain, bizitzan garrantzia eta zentzua duen zerbaiten parte izatearen sentimendua bultzatzen duten jarduerak sustatzea da kontua, eskubide kulturalak defendatzen dutenarekin bat etorritik.
2. Bigarren ardatzaren helburua da trantsizioak eta bizi-proiektuaren garapena erraztea aldaketa pertsonal handiak ezaugarri dituen etapa horretan. Kultura-politikek trantsizio horien bizipena hobetzen lagun dezakete, informazioa, orientazioa, akonpainamendua eta gaikuntza indartzeko tresna gisa. Etengabeko ikaskuntzaren esparrua, beraz, bide oso egokia da arteetan eta ondarean errotutako proposamenak garatzeko.
3. Hirugarren ardatzak pertsona helduen autonomiaren aurreratzea, prebentzioa eta sustapena ditu helburu. Inoiz ez bada ere zalantzan jarri praktika kulturalak onurak dakarzkioa prozesu horri, hori berresten duten ebidentzia zientifikoak ere badaude orain. Zientziak aztertutako kasu asko adinekoen kolektiboarekin loturik daude eta erakutsi dute praktika kultural jakin batzuek eragin positiboak dituztela dementzien prebentzioan eta tratamenduan. Musika, dantza, kantua, antzerkia edo ikusizko arteak lantzeak pertsonen ematen dizkien estimulak esperimenezko haztegi ezin hobeak dira. Nahi ez den bakardadearen tratamenduan ere lan-esparru emankorra dira, dudarik gabe.

-
4. Zaintzen politika eta eredu berri baten planteamendua dira laugarren ardatzaren xedeak. Pertsonak, profesionalak eta familiak hurbileko kultura-zerbitzuen sarean babes daitezke, xede duten zaintza-eredu integralaren osagai gisa. Horixe da eremu ikusezin eta garrantzitsuenetako bat, zahartze aktiboko politika serioei ekin nahi bazaie. Praktika kulturalak, onura pertsonal eta sozialak ekartzeaz gain, beharrezko atsedena dira zaintzen ingurunea osatzen duten pertsona guztientzat.
 5. Bosgarren ardatzaren helburua da ikerketa eta berrikuntza sustatzea, horiek ezinbestekoak baitira zahartze-prozesua hobeto ezagutzeko, konponbideak bilatzeko eta planteatzen diren erronkekin bat datozen politikak diseinatzeko; izan ere, erronka horiek ez dira gutxi, ezta txikiak ere. Aurrerapausoak egiten ari dira pertsona horien osasuna hobetzera bideratutako irtenbide digitalak diseinatzeko. Bide horretan, modu naturalean sartzen dira eduki kulturalak, eta etorkizunean diseinatuko diren soluzio berritzaileak indartu ditzakete, bai teknologiaren ikuspegitik, bai gizartearen ikuspegitik.
-

Diziplina anitzeko ikerketa horren parte izan behar du kulturak, maila globaleko proiektuetan ikusten hasi den bezala. Eraldatzeko gaitasun handia du, bai maila pertsonalean bai gizarte-mailan, eta, horrenbestez, ezinbesteko esparrua da zahartze aktiboko politikei laguntzeko. Oraingoz, elementu tangential gisa ageri da zahartze aktiboko estrategietan. Erabat onartzen den bezala ariketa fisikoa eta bizi-ohitura osasungarriak guztiz garrantzitsuak direla etapa horretan bizitza hobetzeko, zahartze-prozesuko errutinen eta ohituren parte izan beharko luke praktika kulturalak.

Kulturaren
Euskal Behatokia
Observatorio Vasco
de la Cultura

Kultura eta zahartze aktiboa

Laburpen
exekutiboa

EUSKO JAURLARITZA
GOBIERNO VASCO

KULTURA ETA HIZKUNTZA
POLITIKA SAILA

DEPARTAMENTO DE CULTURA
Y POLÍTICA LINGÜÍSTICA